

УДК 361

М. П. КУХТА

ПОХИЛИЙ ВІК: ЧАСОВІ ПЕРСПЕКТИВИ ЖИТТЯ

У статті йдеться про вікову перспективу життя й прийнятну для буденної свідомості його тривалість. Тривалість життя інтерпретовано не лише як біологічну, а насамперед як соціологічну категорію, що відображає ставлення людини до певного віку як межі, досягнення якої знаменуватиме підсумок її життєвих зусиль та устремлінь; тісно пов'язана з побудовою життєвої перспективи, і, на думку автора, є основним часовим орієнтиром у процесі проектування майбутнього. У людей похилого віку часова перспектива життя є порівняно коротшою, тому орієнтування на певну тривалість життя для них виступає значущим чинником їхнього світовідношення. Теоретичні міркування обґрунтовано на даних проведеного експертного опитування.

Ключові слова: люди похилого віку, часова перспектива життя, соціальні норми тривалості життя, експертне опитування.

Таємниця старіння та смерті цікавила людство від початку його існування як виду розумного, адже самоусвідомлення та інтелектуальна діяльність невіддільні від розуміння скінченності життя. При цьому, старіння населення є проблемою, що саме в ХХІ ст. набуває особливої гостроти: “Старіння населення – одна з домінуючих тенденцій ХХІ століття”, – говориться в доповіді Фонду ООН в області народонаселення. – “Старіння населення відбувається у всіх регіонах та країнах з різним рівнем розвитку” [4]. Крім того, старіння є процесом, що зачіпає усі живий організми, з ним вічна-віч повинна зустрітися кожна людина. У зарубіжній геронтології навіть прийнятий перелік особливостей старіння (розроблений Б. Стрехлером):

- старіння, на відміну від хвороби, являє собою універсальний процес, йому підлягають усі без виключення члени популяції;
- старіння є властивістю будь-якого живого організму;
- старіння є прогресуючим неперервним процесом;
- старіння, супроводжується дегенеративними змінами (на протилежність змінам організму при його розвитку та дорослішанні);
- старіння хоча і є універсальним біологічним процесом, реалізується у конкретних соціокультурних умовах, будучи комплексним явищем, що включає особистісні, соціальні, економічні аспекти життя людини.

Маючи міжнаціональне забарвлення, все ж старіння торкається різних країн неоднаково – частка населення старшого віку в них може помітно відрізнятися. У зв'язку з цим, польський демограф Е. Россет запропонував класифікацію, згідно з якою виокремлюються “демографічно молоді” (частка населення від 65 років і старше становить менше 4%), “демографічно зрілі” (частка населення від 65 років становить 4–7%) та “демо-

графічно старі” країни (більше 7%). Що стосується України, то станом на 1 грудня 2013 р. зареєстровано 15,2% людей від 65 років та старше – можна стверджувати, що питання, пов’язані з вивченням кола проблем людей старшого віку в Україні, важливі для вивчення як ніколи.

Зі старінням населення пов’язана низка проблем, що стають об’єктом уваги вчених як у сфері природничих, так і гуманітарних наук. Щодо соціологічного напрямку, то на сьогодні уже існує значний доробок вітчизняних і зарубіжних дослідників в області життєдіяльності людей старшого віку: Д. Александрова, Б. Ананьєв, Л. Анциферова, Д. Веспель, А. Дмитрієв, А. Екхольм, Т. Козлова, І. Липський, Н. Паніна, І. Скуг, Т. Харевен, В. Шапіро та ін. Однак накопичений матеріал здебільшого стосується підвищення ефективності роботи соціальних служб із людьми старшої вікової групи, адаптації цих людей до виходу на пенсію, усвідомлення перспективи послаблення здоров’я і втрати незалежності тощо – тобто того, що входить у сферу уваги соціальних працівників і психологів. Комплексних же соціологічних досліджень, що відображали б стан, статус, життєві стратегії і перспективи людей похилого віку в Україні, на сьогодні немає.

Складається враження, що соціальний потенціал представників цієї вікової категорії до сьогодні лише побіжно привертав увагу вітчизняних соціологів. Тому на меті стоїть вивчення низки питань, пов’язаних із відображенням і способу і стилів життя літніх людей, переважно – їх життєвих перспектив. Зокрема, до таких відноситься питання бажаної тривалості життя, відштовхуючись від якої, людина могла б вибудувувати свою майбутню часову й життєву перспективи – адже обмеження часу життєдіяльності виступає фундаментальною складовою життєвого орієнтування (ще М. Мамардашвілі говорив, що життя є “зусиллям у часі”). Час – складна й багатопланова категорія; її можна визначити як зовнішню границю буття та форму впорядкування простору; виокремлюють різні види часу: космічний, соціальний, психологічний, індивідуальний тощо. Не заглиблюючись у філософські аспекти проблеми часу, наголосимо, що ведемо мову про суб’єктивне самосприйняття імовірної тривалості життя.

Метою статті виступає з’ясування існуючих у буденній свідомості уявлень щодо орієнтовної тривалості життя старших людей в Україні; **об’єктом** вивчення – люди старшої вікової групи; **предметом** – соціальні норми тривалості життя.

У статті йдеться про спробу дослідити питання бажаної (“прийнятної”) тривалості життя, її соціальної “унормованості”.

Маємо зазначити, що дискурс проблеми орієнтовної тривалості життя людей, що належать до старшої вікової групи, не дає можливості чітко визначити основні чинники, що зумовлюють ту чи іншу часову протяжність життя. Власне, навіть у визначенні старіння як соціального явища постають труднощі, адже чітких меж між середнім віком та старістю немає, так само як немає єдиної теорії, що пояснювала б старіння.

На думку Т. Харевен, “грандіозна задача вивчення синхронізації індивідуального розвитку і соціальних змін потребує підходу, котрий би враховував весь життєвий шлях та історичні умови, що змінюють одна одну не задовольняючись аналізом специфічної вікової групи” [6]. Дослідниця наголошує, що фази життєвого циклу, їх хронологічні межі й соціовікове наповнення мають історико-культурну специфіку; історично зумовленим є процес соціального виокремлення етапів життєвого шляху й усвідомлення пов’язаних із ним проблем; настання старості як кінцевої життєвої стадії, що має соціальні, культурні й біологічні параметри, може бути найкраще зрозумілим у контексті передуючих їй відтинків життєвого шляху. Поділяючи в цілому такий теоретико-методологічний підхід до вивчення старіння, розглядатимемо його як процес, що стосується і суспільства, і кожного індивіда зокрема.

Реалізації такого підходу передбачає, зокрема, вивчення вкорінених у буденну свідомість наших сучасників уявлень про “нормальну”, тобто прийнятну у співвідношенні із суспільними та індивідуальними умовами життя його тривалість. Використання методу експертного опитування як емпіричного підґрунтя дослідження цього аспекту проблеми старіння видається нам достатньо обґрунтованим. По-перше, очевидною є доречність застосування цього методу збору даних у формі напівстандартизованого глибинного інтерв’ю з огляду на делікатність проблеми життєвої перспективи у літньому віці, коли наближення припинення фізичного існування індивіда, тобто смерті, стає все більш реальною. Рефлексія щодо цієї неминучої події може викликати у респондента негативні емоції, то ж дослідник має бути надзвичайно тактовним і обережним у спілкуванні. По-друге, залучення в якості експерта дає змогу учаснику опитування, на нашу думку, певною мірою відсторонитися від суб’єктивних переживань з цього приводу, хоча проєктивний ефект спілкування щодо зазначеного кола проблем навряд чи можливо повністю елімінувати. Однак здатність до подібного “об’єктивування” міркувань властива насамперед людям з відповідними аналітичними навичками. Тому найбільш ефективним видалося поєднання глибинного інтерв’ю з експертним опитуванням, коли експертами виступають: а) люди літнього віку, що мають особистий досвід розв’язання соціальних проблем, пов’язаних з досягненням похилого віку; б) особистості, здатні відсторонено й водночас кваліфіковано аналізувати ці проблеми не лише з позицій пережитого, а й у широкому соціальному контексті. Переваги такого дослідження полягають в отриманні пласту даних від експертів, що знаються на проблемі і як фахівці, і як люди, що особисто знаходяться у відповідній життєвій ситуації та зацікавлені темою, бо фактично змушені будувати власні життєві стратегії на цей відтинок життєвого шляху.

Найскладніше і найперше питання перед проведенням експертного опитування полягає у підборі експертів – бо, власне кажучи, геронтологія як соціальна проблема є малодослідженою областю. Оскільки фахівців-

теоретиків у царині “соціальної геронтології” відшукати в достатній кількості навряд чи видається можливим, а опитування практиків, що здійснюють відповідну соціальну роботу (соціальних працівників, медиків, психологів – тобто тих спеціалістів, які безпосередньо мають справу з цією категорією населення в практичному відношенні) небезпечно саме специфікою зміщення фокусу в бік проблем хворих та немічних літніх людей, вибір експертів ґрунтувався на переконанні, що це повинні бути суспільствознавці різних фахів. На основі їх суджень, імовірно, можливо створити широку соціальну картину проблем, які стосуються цієї соціально-вікової категорії населення. Це не означає, що до кола експертів у майбутньому не будуть залучені спеціалісти-практики; навпаки, вивчення їх уявлень щодо соціальних проблем старшої вікової групи дасть змогу, з одного боку, глибше зрозуміти практичний стан справ у цій сфері, а з другого – з’ясувати ступінь відмінностей у позиціях “теоретиків” і “практиків”.

Першим етапом ми взяли за виправдане опитати групу кваліфікованих соціологів, зокрема на базі Інституту соціології НАН України; кількістю 20 осіб. Таке кількісне обмеження для першого етапу було обрано довільно й не так під впливом “магії круглих чисел”, як з огляду на те, що під час останніх інтерв’ю уже не зростав якісний доробок – тобто коло згадуваних експертами проблем уже замкнулося та йшли повтори, нових позицій не спостерігалось. Зауважимо, що це не значить, що їх не існує взагалі – при більш широкому колі опитуваних вони, імовірно, з’являться, принаймні - в тих чи тих інваріантах, але при дослідженні проблеми в першому наближенні, на нашу думку, отриманого матеріалу цілком досить, щоб зробити певні висновки.

Таким чином, у першому етапі проведеного в квітні–червні 2014 р. дослідження взяло участь 20 експертів-соціологів – з них 17 докторів і 3 кандидати наук, віком від 57 до 89 років, з яких 11 чоловіків і 9 жінок. Для їхнього відбору використовувалися три критерії. По-перше – вік (від 55 років і старше). Висунувши віковий критерій, ми сподівались, фахівці передпенсійного й пенсійного віку, відповідаючи на питання інтерв’ю, проектуватимуть як власні переживання, так і наукові позиції, переконання – тобто вони з різних боків можуть більше заглибитися в тему. По-друге, критерієм відбору слугувала стать – на нашу думку, до складу експертів необхідно залучити приблизно однакову кількість чоловіків і жінок задля забезпечення гендерної відповідності. По-третє, наукова кваліфікація, бо при всій умовності наявності наукових ступенів як запоруки здатності до аналітичних узагальнень рівень такої здатності у їхніх власників апріорі слід вважати вищим, ніж у пересічних респондентів.

Усвідомлюючи методичну нестрогість цих критеріїв відбору експертів, ми орієнтувалися на те, що з огляду на масштабність, складність і багатоаспектність проблеми, все ж вони до певної міри спроможні забезпечити ангажування потрібного нам контингенту; принаймні відповідність

експертів обраним критеріям було забезпечено. Певна річ, статистичного значення розподіл відповідей експертів мати не може, оскільки група опитуваних невелика – проте це й не виступало нашим завданням, адже експертне опитування відноситься до якісних методів збору даних. Насамперед, наша ціль полягала в отриманні якнайбільшої й найрізноманітнішої інформації щодо можливих позицій і підходів до осмислення проблем “фінішного відрізка” життєвого шляху.

Зауважимо, що оскільки під час опитування охоплювалося чимале коло питань, ми подаємо лише ту частину отриманого матеріалу, що стосується питання тривалості життя – решта розкриватиметься у наступних публікаціях.

“Про яку тривалість життя, стосовно українців, можна було б сказати, що він\вона достатньо пожив\пожила?” – насамперед саме це питання ставилося перед експертами; відповіді на нього лежать у підґрунті нашого аналізу соціальної унормованості прийнятної тривалості життя. Адже орієнтація на соціально прийнятну, а відтак і суб’єктивно прийнятну тривалість життя виступає відправною точкою в побудові життєвих планів та життєвої активності. Прийнятна тривалість життя може виражатися в термінах “достатньо пожив” – тобто час, на момент якого людина має “відбутися в житті” і до якого слід встигнути здійснити те, що планувала; а наближення до такого часу життя ставатиме стимулом для підбиття підсумків життя. Дослідження думки експертів з цього приводу має, за нашим задумом, вказати на те, виходячи з чого, люди розраховують тривалість життя і на яку майбутню перспективу розраховують, а відтак допоможе спробі осмислити критерії часової перспективи життя, на яку, ймовірно, орієнтуються старші люди в уявленнях про власне майбутнє.

Тут варто відмітити, що питання “достатньої тривалості життя” має тісний зв’язок із поняттям соціальної активності людини, розглядом її як частини соціального життя суспільства. При цьому, на соціальну активність похилої людини впливають чинники, названі “потрійною небезпекою” (“triple jeopardy” (Norman, 1985) [3]:

- приналежність до соціального класу (Bond and Coleman соціальний клас – найбільш сильний показник образу життя);
- гендер – жінки живуть помітно довше за чоловіків;
- етнічна приналежність.

Згідно з Є. Головахою та А. Кроніком, суб’єктивна картина життя є “психічним образом, в якому відображені соціально зумовлені просторо-часові характеристики життєвого шляху” [1]. Час виступає в ролі суб’єктивно-значущої цінності, відображеної в подіях, що відбулися саме протягом певного вікового відрізка. Тому час подальшого життя та життєвий шлях нерозривно пов’язані з поняттям життєвої перспективи та побудови життєвих планів.

Передумовами для побудови життєвої перспективи, ймовірно, повинні бути знання про власні можливості – здоров’я, генетичні передумови, економічні можливості, а також бажання жити, воля до життя. Запорукою життєвої активності людини в конкретний момент часу виступає побудова

майбутньої перспективи, котра у людей похилого віку порівняно з іншими віковими групами завідомо коротша.

Погляди експертів виявилися досить різноманітними, їх можна поділити на кілька груп. Одним з вимірів “достатньої” тривалості життя є залежність від сприятливості співвідношення біологічних і соціальних умов існування. Тут в якості полюсів вимальовуються позиції “реалістів” та “оптимістів”. До перших мають бути віднесені ті, хто вказав, що для життя термін “достатньо пожив” можна використовувати, починаючи з діапазону 70–75 років. Підставою для таких думок виступила орієнтація на середню тривалість життя в Україні, яка, до речі, є однією з найнижчих у Європі. Тобто, на думку цієї частини опитаних, будувати перспективу потрібно, орієнтуючись на реалії сьогодення. При цьому, не відкидається варіант, що така перспектива повинна будуватися кожною людиною індивідуально для себе:

– “Достатньо пожив – кожен визначає сам. Для чоловіків – це 70 років, для жінок – 75 років”;

– “З практики можу сказати, що середній вік чоловіка в Україні зараз різко скоротився. 68 років – це достатньо пожив; він пов’язаний із середньою тривалістю життя і так у нормальних умовах людина (чоловік) повинен жити, а жінки – 70–72 роки”.

Інша частина експертів, котрих слід кваліфікувати як “оптимістів”, навпаки, бачать “достатній” вік за межами 90 років – тобто тривалості життя, яка й близько не підходить до наявної в Україні на сьогодні середньої тривалості життя:

– “Ближче до 90-та, навколо цифри 90 років – десь так. Об’єктивно існує різниця для чоловіків і жінок, але вона пов’язана з дією багатьох чинників. Дуже висока частка смертності чоловіків пов’язана з ризиками, яких можна було б уникнути”;

– “Ми можемо говорити, що достатньо пожив – це тоді, коли вичерпується біологічний вік. Це 100–120 років – тільки в цьому віці, і то це не межа. В Україні найнижча в Європі тривалість життя. У Голландії тривалість життя у жінок 93–95 років, у чоловіків – 86–87 років, вони до цього наближаються і на це слід орієнтуватися”.

Такі погляди пов’язані з баченням, що людина повинна орієнтуватися на покращення умов життя в майбутньому і прагнути та шукати шляхів для продовження віку. Справді, якщо в минулому середня тривалість життя була наближеною до 40 років, то на сьогодні цей вік значно продовжився, біологічні ж межі життя людини (виходячи з досвіду довгожителів), є значно більшими від сьогодні існуючої середньої тривалості.

Дещо в іншій площині інтерпретували “достатність” тривалості життя ті експерти, які зазначили, що слід орієнтуватися не на конкретний віковий вимір життя, а на суб’єктивне відчуття задоволеності життям або міру вичерпаності, “спрацьованості” внутрішніх ресурсів:

– “Тривалість життя – це об’єктивний факт, а мова йде про суб’єктивний, соціальний феномен. Тут питання: скільки людина прожила щасливо”;

– “Якщо мова йде про наших сучасників – то, як свідчать заміри громадської думки, більшість населення країни не живе, а виживає. Тому мова йде про саме по собі “життя”, або “нежиття”. А ще ми одна з вимираючих націй у світі”;

– “Тут швидше йдеться про досвід життєвий, коли він уже зупинився, коли не акумулюється нове – тоді достатньо пожив. Тут питання акумуляції і трансмісії життєвого досвіду”.

Проте найчастіше звучали відповіді про вік у діапазоні 80–85, рідше – до 90 років, причому, примітно, експерти вказували, що для чоловіків орієнтовна тривалість життя традиційно нижча, ніж для жінок:

– “Достатньо пожила та людина, яка підійшла до вироблення свого біофізичного ресурсу. У сучасних умовах людина може розраховувати на 80–85 років, якщо підходила свідомо й раціонально, і якщо організовувала своє життя”;

– “Думаю, що для українців-чоловіків це десь 80–85 років, для жінок 85–90 повинно бути. За генотипом, за можливостями природними – це нормальний був би вік”;

– “Якщо орієнтуватися не стільки на статистику, скільки на оточуюче життя – для жінок, напевно, 85 років; для чоловіків – 80 років”.

Виходячи з відповідей, основою в орієнтації на соціально прийнятну тривалість життя може бути тривалість, дещо вища за середню тривалість життя по країні. Імовірно, різна вікова періодизація значною мірою залежить від спроможності цієї категорії громадян продовжувати активне соціально-економічне життя. У свою чергу, така спроможність залежатиме від середньої тривалості життя в суспільстві, а от середня тривалість життя (що залежить від низки показників), теж суттєво відрізняється у різних країнах у різні історичні періоди. До прикладу, середня тривалість життя на території Російської імперії, куди входила більшість території України, у 1838–1850 рр. була приблизно 26 років (чоловіки – 24,6 років, жінки – 27,0 років). При цьому й темпи зростання тривалості життя були невисокими – у 1874–1883 рр. вона становила приблизно 29 років (чоловіки – 28,0, – жінки 30, 2), у 1904–1913 – приблизно 33 роки (чоловіки 32,4, жінки 34,5) – тобто тривалість за цей період зросла лише на 4 роки. Зате в подальшому вона таки суттєво змінилася – за даними держкомстату України 2012 року, тривалість життя чоловіків у середньому була 66,1 років, для жінок – 76 років [4]. Тут слід відзначити суттєвий момент – так, станом на 2002–2008 рр., середня тривалість життя чоловіків в Україні не перевищувала 63 роки, а жінок – 74 роки, а починаючи з 2012 р. відбуваються певні зміни – середня тривалість життя становить 66,1 років у чоловіків та 76 років – у жінок. Зафіксоване збільшення тривалості життя населення, проте, залишається далеким від показників Західної Європи, тривалість і якість життя в якій суттєво вищі. Відповіді ж, що прозвучали в інтерв’ю, спрямовують до думки, що слід орієнтуватися й на реальні показники (не-

ухильну тенденцію поступового подовження життя населення), й на те, що людям притаманне прагнення покращувати показники життя (досягати суб'єктивного відчуття щастя). Тобто уявлення про соціально прийнятну тривалість життя можуть порівняно динамічно змінитися й залежать від низка чинників – зокрема, того, що входить до поняття якості життя – рівень медичного обслуговування, матеріальні можливості для підтримки належного існування, культура догляду за собою і власним здоров'ям тощо, хоча не меншою мірою – від біологічних передумов функціонування людського організму та індивідуально-психологічних якостей людей.

Підсумовуючи, можемо сказати, що істотним є пов'язане з дефініціями вікових когорт, на які поділяється старша вікова група, питання про їх вікові межі. Незважаючи на доволі значні відмінності у тривалості життя, робилися спроби хоча б визначити межі різних вікових періодів. На початку ХХ ст. німецький фізіолог М. Рубнер запропонував вікову класифікацію, згідно з якою початок старості відраховувався з 50 років, а поважна старість – з 70 років. У 1905 р. американський медик В. Аслер писав, що 60 років слід вважати максимальним віком, після чого люди починають обтяжувати себе та оточуючих. Зрештою, на Міжнародному семінарі ВОЗ у 1963 р. було прийнято класифікацію, згідно якої середній вік припадав на 45–59 років, похилий на 60–74 років, старечий – на 75 років і старше. В окрему категорію було віднесено довгожителів, вік яких визначався як 90 років та більше. На сьогодні (за Д. Крайгом) вік у 60–69 років вважається передстаречим, 70–79 – старечим, 80–89 – пізньостаречим, 90–99 – дряхлість [2].

Остання пенсійна реформа в Україні збільшила пенсійний вік для жінок і представників ряду видів професійної діяльності (держслужбовців, учених). Не можна не згадати й збільшення до 60 років вікового цензу для призову із запасу до війська. Якою мірою виправдані ці рішення, продиктовані вимогами економічної та політичної кон'юнктури, виправдані з погляду гуманістичних завдань розвитку людини? Питання залишається відкритим. Тобто дослідження різних вікових когорт старшої соціально-демографічної групи, їхньої здатності до більшої інтеграції в суспільно-економічну й громадсько-політичну сферу, до використання їхнього потенціалу в розбудові громадянського суспільства становитиме не тільки пізнавальний, а й великий практичний інтерес.

Висновки. Аналіз даних експертного опитування щодо орієнтовної реалістично-бажаної тривалості життя людей в Україні та самосприйняття старшими людьми свого віку вказує на превалювання думки про те, що ці показники значною мірою залежать від соціальної ситуації проживання людини та індивідуальних характеристик самих людей. Однак невирішеними залишаються питання про значущість тих чи тих чинників, їхню питому вагу та інтенсивність впливу на тривалість віку людини, надто якщо розглядати її з погляду соціального змісту.

Загалом у соціологічному вимірі тематика життєвих перспектив старших людей містить, як бачимо, чимало прогалин і потребує дослідження багатьох проблемних і необхідних до вирішення питань.

Список використаної літератури

1. Головаха Е. И. Психологическое время личности / Е. И. Головаха, А.А. Кроник. – 2-е вид. – Киев : Наукова думка, 1984 2008. - 130 с.
2. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг. – Санкт-Петербург : Питер, 2000. – 992 с.
3. Лихошва В. П. Социально-психологические проблемы пожилого возраста и способы психологической поддержки пожилых [Электронный ресурс] / В. П. Лихошва. – Режим доступа: <http://www.sidelka-samara.ru/home/stati/>.
4. Старіння в ХХІ столітті: триумф і виклик / Фонд ООН в області народонаселення (ЮНФПА) та організація “Хелпейдж Інтернешнл”. – Нью-Йорк ; Лондон. – 2012. – 190 с.
5. Статистика населення України. Банк даних [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://database.ukrcensus.gov.ua/Mult/Database/Population/databasetree_uk.asp.
6. Якимова Е. В. Последний этап: Исторические аспекты зрелости и старости / Е. В. Якимова, Т. К. Харевен // Социальная геронтология: Современные исследования. – Москва : ИНИ-ОН РАН, 1994. – С. 104–111.

Стаття надійшла до редакції 12.08.2014.

Кухта М. П. Переклонный возраст: временные перспективы жизни

В статье идет речь о возрастной перспективе жизни и приемлемой для обыденного сознания ее продолжительности. Продолжительность жизни интерпретируется не только как биологическая, а прежде всего как социологическая, категория, которая отображает отношение человека к определенному возрасту как границе, достижение которой будет знаменовать итог ее жизненных усилий и устремлений; тесно связана с построением жизненной перспективы, и, по мнению автора, является основным временным ориентиром в процессе проектирования будущего. У людей преклонного возраста временная перспектива жизни сравнительно короче, потому ориентирование на определенную длительность жизни для них выступает значимым фактором их мироотношения. Теоретические размышления основываются на данных проведенного экспертного опроса.

Ключевые слова: люди преклонных лет, часовая перспектива жизни, социальные нормы продолжительности жизни, экспертный опрос.

Kuchta M. Old Age Time Perespectives of Lifes

The article refers to the age perspective of life and affordable for everyday consciousness of its duration. Secret of aging and death interested mankind since the beginning of its existence as a species reasonable, because consciousness and intellectual activity inseparable from understanding the finiteness of life. However, aging is a problem that in the XXI century is particularly acute.

Process of the aging of the population associated with a number of problems that are in the focus of scientists in the field of natural sciences and humanities as well. There are already considerable achievements of domestic and foreign researchers in the life of older people today. However, there is a real need of studies that reflect the position, status, life strategies and prospects of older people in Ukraine so the article is aimed at clarifying of existing ordinary consciousness representations regarding the estimated life expectancy of older people in Ukraine; object of study - older people; subject - social norms of lifetime.

The article refers to the attempt of investigation the question of the desired (“acceptable”) lifetime its social “norm”. The problem of discourse estimated life expectancy

of people in older age groups, makes it impossible to clearly identify the key factors that contribute to a particular temporal length of life. Thus, aging is seen as a process that applies to society and every individual in particular. As a method of empirical research was chosen expert survey. Therefore, it was held in April-June 2014 as a first phase of the study, which was attended by 20 experts sociologists - including 17 doctors and 3 PhD, aged 57 to 89 years, including 11 men and 9 women. For their selection used three criteria. First - age (55 and older), and secondly, the criterion served as gender, thirdly - scientific qualifications, because in spite of the presence of the conventions of academic degrees as a prerequisite for the ability to think generalizations level this ability to their owners priori be considered higher than average respondents.

Data analysis expert survey of approximately realistic-desired life expectancy in Ukraine and self-perception of older people their age pointed to the prevalence of the idea that these figures are largely dependent on the social situation of the human and individual characteristics of the people themselves. However, unresolved questions remain about the importance of certain factors, their relative density and intensity of the influence of the length of a person's age, especially when viewed from the perspective of social content.

Key words: *elderly, temporal perspective of life, social norms lifetime, an expert survey.*